הא כיצד [א]נחלה ממשמשת והולכת עד ראובן ולימא עד יעקב אמר אביי גמירי דלא כלה שבטא אמר רב הונא אמר רב [ב]כל האומר תירש בת עם בת הבן אפילו נשיא שבישראל אין שומעין לו שאינן אלא מעשה צדוקין דתניא בארבעה ועשרים בטבת תבנא לדיננא שהיו צדוקין אומרין תירש הבת עם בת הבן נטפל להן רבן יוחנן בן זכאי אמר להם שוטים מנין זה לכם ולא היה אדם שהחזירו דבר חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט כנגדו ואומר [א]ומה בת בנו הבאה מכח בנו תירשנו בתו הבאה מכחו לא כל שכן קרא עליו את המקרא הזה [1]אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ לוטן ושובל וצבעון וענה וכתיב [ג][2]אלה בני צבעון ואיה וענה אלא מלמד שבא צבעון על אמו והוליד ענה ודלמא תרי ענה הוו אמר [ד]רבה אמינא מלתא דלא אמרה שבור מלכא ומנו (א) שמואל איכא דאמרי אמר רב פפא אמינא מלתא דלא אמרה שבור מלכא ומנו [ה]רבה אמר קרא הוא ענה דמעיקרא אמר ליה רבי בכך אתה פוטרני אמר לו שוטה

ולא

הא כיצד. כלומר (ב) ודאי כי היכי דאמרינן עיין עליו למטה הכי נמי אמרינן עיין עליו למעלה שאם כלה זרעו לגמרי העבירנה ליורשי האב למעלה הא כיצד אתה מוצא בכל מקום עיין עליו: **נחלה ממשמשת והולכת עד ראובן.** שאם אין לו אב ולא אח ולא בן אח ולא אחות ולא בן אחות ולא בני בניהן עד עולם ולא אבי האב ולא אחי האב ולא בני אחי האב ולא אחות האב ולא בני אחות האב מחזרין למטה ולמעלה על קרובי אבותיו עד ראובן ולא יתנוה לקרובי האם שבודקין אחר (אחי) אבי אביו ואם אין אבי אביו לא הוא ולא בניו ולא בני בניו בודקין אחר אחי אבי אביו או הוא או יוצאי יריכו דהיינו דוד אבי אביו או בני דוד אבי אביו אבל האבות לעולם קודמין לאחי האבות כדאמרינן לקמן אבי האב ואחי האב כגון אברהם וישמעאל בנכסי עשו דאברהם קודם וכן יהא הולך ובודק עד ראובן דאבי אבי אב תחלה או הוא או בניו ואם אינו יבדוק אחרי כן באחין דהיינו אחי אבי (ג) האב או הוא או בניו ואם אין יבדוק באחותו או בבניה דהיינו אחות אבי אביו ואם אינו עולה עוד למעלה דור אחד ויבדוק תחלה באבות ואח"כ באחיהם ואחר כך באחיותיהם וכן לעולם עד ראובן כגון ובני ראובן חנוך ופלוא ובני פלוא אליאב ובני אליאב נמואל ודתן מת בנו של נמואל בלא זרע נמואל יורשו ואם אין נמואל קיים אחיו בניו של נמואל דהיינו בני נמואל יורשין אותו ואם אין לו אחים ונתתם את נחלתו לאחי אביו דהיינו דתן דודו או הוא או בניו כלה דתן נותנין לאליאב אבי אביו של מת או לאחי אליאב או לאחות אליאב להם ולבניהם ולבני בניהם מת אליאב בלא אחים ובני אחים חוזרין אצל פלוא ואם מת נותנין לחנוך ולחצרון וכרמי או לבניהם דהוו להו בני אחי אבי אבי אביו של מת ובענין זה אי אפשר שלא ימצא אחד בשבט הראוי לנחלה שאין השבט כלה לגמרי. כללא דמילתא אבי המת קודם לאחי המת וכן אבי אבי המת קודם לאחי אבי המת אבל אחי המת קודם לאבי אבי המת וכן אחי אבי המת קודם לאבי אבי אביו של מת כדאמרינן לקמן [קטז:] גבי בעיות דרמי בר חמא (ד): **ולימא עד יעקב.** שאם מת ראובן הוא וכל זרעו חוזרין אצל יעקב ואם אין יעקב שמעון ולוי יורשין את הראוי לראובן אחיהם דהוו להו אחי אבי אבי אב אביו: **אמר אביי.** אם כן נמצא שבט אחד כלה מישראל וגמירי דלא כלה שבטא. ורמיה לדבר במלאכי (ג) כי אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם בפר"ת. ראובן דנקט לאו דוקא אלא מפני שהוא שבט ראשון נקטו: **אמר רב הונא אמר רב כל.** דיין האומר ופוסק דין שתירש הבת של מת עם בת הבן של מת מקל וחומר דלקמן אפילו הוה הדיין נשיא בישראל שהכל נמנין עמו לדון כמותו אין שומעין לו מפני שדין זה מעשה צדוקין הוא כדמפרש לקמן ולחזק את הדבר אמר כן כעין דאמרינן (מנחות ד' לב.) אם יבא אליהו ויאמר אין שומעין לו. ויש מפרשין שכיב מרע שמצוה תירש הבת בנכסיי עם בת בני ואליבא דר' יוחנן בן ברוקה דאמר לקמן בפירקין [דף קל.] אם אמר על מי שראוי ליורשו דבריו קיימין הכא אין שומעין לו משום דדמי דמכח ירושה בלא צוואה היא באה לירש עם בת הבן כדברי צדוקין הלכך אמור רבנן דאין שומעין לו ולאו מילתא היא דבלאו מעשה צדוקין נמי אין שומעין דמתנה על מה שכתוב בתורה שהרי הבת אינה ראויה לירש כלל עם בת הבן דאפילו ר' יוחנן בן ברוקה לא אמר אלא בבן בין הבנים או בת בין הבנות דבלאו הכי הוה ראוי לירש קצת הלכך ראוי גם לירש לו את הכל אבל בת בין הבנים והוא הדין לבת אצל בת הבן אין בדבריו כלום והכי אמרינן לקמן בפירקין [שם]: **כדתניא.** במגילת תענית דקחשיב אילין יומיא דלא להתענאה בהון ומיירי בטבת וקתני בעשרים וארבעה בו תבנא לדיננא שבנו למשפטנו הראשון שהודו לנו הצדוקין: **עם בת הבן.** ומיהו עם בן הבן מודו דלא תירש. צדוק וביתוס תלמידי אנטיגנוס איש סוכו היו והיו שונין לתלמידיהן מה שקיבלו מאנטיגנוס אל תהיו כעבדים המשמשין כו' [אבות פ"א מ"ג] וטעו התלמידים בכך שהיו סבורים דהכי קאמר עבדו למקום ואל תקבלו שכר ואמרו כמו שאין בו ממש בדבר זה כן כל דברי חכמים וטעו ופקרו בדברי חכמים ונקראו צדוקין על שם צדוק וביתוסין על שם ביתוס באבות דרבי נתן (פ"ה ה"ב): **קרא עליו מקרא.** שאנו למידין ממנו שענה בנו של צבעון היה וקרא ליה בן שעיר וקאמר נמי יושבי הארץ כלומר שענה ירש ארץ שעיר אבי אביו ונמצא שבני בנים יורשין נחלת האב כבנים עצמן והוא הדין לבת בנו והלכך לא תירש הבת עם בת הבן כי היכי דאינה יורשת עם הבן: **וכתיב ואלה בני צבעון ואיה וענה וגו'.** אלמא בנו היה ולעיל קרי ליה אחיו: **אלא צבעון בא על אמו והוליד ממנה ענה.** נמצא שהוא אחיו ובנו ואין לומר דבנו של צבעון היה והאי דקרי ליה בן שעיר לא משום שהיה אחיו של צבעון אלא לאשמועינן דבני בנים הרי הן כבנים א"כ לא לכתביה גבי צבעון (ה) אלא מדקאמר צבעון וענה אחים היו ומיהו מדכתיב יושבי הארץ שמעינן מהכא דבני בנים הרי הן כבנים לנחלה: **אמר רבה אמינא כו' ומנו שמואל.** ולפי שהלכה כמותו בדינים [בכורות מט:] קרי ליה הכי והוא שם של מלך פרס: **איכא דאמרי אמר רב פפא כו'.** רבה נמי קרי שבור מלכא משום דהלכתא נמי כוותיה לבד משדה ענין ומחצה [עי' גיטין עד:] דהלכתא כרב יוסף (לעיל דף קיד:): **בכך אתה פוטרני.** בתמיה הלא גם אני מודה לך דבן הבן יורש את זקנו ואפילו במקום בת אבל בת הבן [הוא] דאמרינן שתירש הבת עמה:

לא

אפילו נשיא שבישראל. שרוצה לתקן לפי צורך שעה כעין שמצינו בבני בנימין שהתנו שלא תירש בת הבן עם אחיו אין שומעין לו משום צדוקין: **מלמד** שבא צבעון על אמו והוליד ממנה ענה. קשה לר"ת דאמאי אהדר ליה מענה דלמא בן הבן הוי כבנו אבל בת בנו לא תהיה כבנו אלא כבתו (ו) ונראה לר"ת דענה אשה היתה כדמוכחי קראי דכתיב ואלה בני אהליבמה בת ענה בת צבעון אלמא אשה היתה וליכא למימר דענה אחר היה דהא אמר הכא דצבעון הוליד ענה ועוד דמייד אחר קרא דמייתי הכא הוא ענה אשר מצא וגו' כתיב אלה בני ענה דישן ואהליבמה בת ענה והשתא אהדר להו שפיר ר' יוחנן בן זכאי דבת הבן חשובה כבן לירש עם שאר בנים שהן קודמין לבת מדקרי ליה יושבי הארץ וכך היא קודמת לבת ומכאן סותר לבסוף ק"ו שלהן והא דכתיב הוא ענה בלשון זכר היינו משום שירשה עם (ה) אחי' צבעון כזכר וא"ת והיאך ירשה ענה והלא היה לה אח (ז) וכתיב ובני צבעון איה וענה וי"ל דמת איה תדע מדלא חשיב בני איה כדחשיב בני ענה ורש"י פירש בפירוש חומש דאהליבמה היתה בת ענה ובת צבעון וכי היכי דאמר הכא שבא צבעון על אמו והוליד ממנה ענה ולכך חשיב ליה (ח) בני שעיר הכי נמי בא ענה על אמו והוליד ממנה אהליבמה ולהכי קרי לה אהליבמה בת ענה בת צבעון:

כי

עין משפט נר מצוה

בה א מיי' פ"א מהל' נחלות הלכה ג סמג עשין לו טוש"ע ח"מ סי' רעו סעיף א:

בו ב מיי' שם הלכה ד טוש"ע שם סעיף ג:

◆

מוסף רש"י

אלה בני שעיר כו' וצבעון וענה. אלמא אחי הוו, **וכתיב אלה בני צבעון ואיה וענה.** אלמא בנו היה (פסחים נד.). **שבור מלכא.** שמואל קרי ליה רבא שבור מלכא משום דבקי בדינין והלכתא כוותיה בדיני מדין היוצא מפי המלך שמתקיים, ושבור ממלך פרסיים היה בימי רבא (שם).

◆

רבינו גרשום

ירושתן: הא כיצד נחלה ממשמשת והולכת עד ראובן. עד בנו של ראובן חנוך או פלוא ובני פלוא אליאב ובני אליאב נמואל דתן ואבירם ועכשיו אם מת אבירם בלא יורש יורש אליאב אביו ואם היה מת אליאב יורש נמואל ודתן אחיו ואם אין שכבר מתו תחזור ירושתו (א) מכח אמם ואם כולן מתו תחזור הירושה לפלוא שהוא אבי אביו של מת ואם אין פלוא תחזור הירושה לבני פלוא או לבתו ואם אין לו בנים לפלוא תחזור לאחי פלוא דהיינו חנוך חצרון וכרמי: ומקשי' ולימא עד יעקב. כלומר סמוך ליעקב דתחזור ירושה לראובן ומ"ש דקאמר עד ראובן ולא ראובן ממש גמירי דלא כלה שבטא מראובן דמצי למירש: כל האומר תירש הבת. של אב עם בת הבן היכא דליכא בן אפי' נשיא כו': תבנא לדינא. חזרנו לדינו: מפטפט. מקנתר כנגדו להשיב לו דבור ומה בת בנו הבאה מכח בנו תירשנו וכו': קרא עליו המקרא הזה. כלומר שלא היה רוצה להחזיר להם תשובה אלא מתוך דבריהם רצה לנצחן שהן מודין שממזר אינו יורש את אביו אע"פ שבא מכחו: וצבעון וענה. אלמא דאחי הוו והדר כתיב אלה בני צבעון ואיה וענה אלמא דענה בן צבעון היה אלא מלמד שבא צבעון על אמו והוליד ממנה ענה דאחיו ובנו הוה ומדבריהן החזיר להן תשובה דממזר אינו יורש אע"פ שבא מכחו בת האב נמי אע"פ שבאה מכחו אינה יורשת במקום בת הבן ואמר לו אותו זקן רבי בכך פוטרני ומדחני שלא תירש בת האב עם בן הבת. אמר לו שוטה בדין הוא שאפטרך בכך

(א) אינו מובן ואולי צ"ל דתחזור הירושה לאחיותיהם ואם כולן מתו וכו'.

מסורת הש"ס

א) [תוספתא ידים פ"ב ע"ש], ב) פסחים נד. ע"ש, ג) [שם איתא רבא וע"ש ברש"י], ד) [שם איתא רבא], ה) בדפוס' אחי' ועי' רש"ם.

◆

תורה אור השלם

1 אֵלֶּה בְנֵי שֵׂעִיר הַחֹרִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לוֹטָן וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה: בראשית לו כ

2 וְאֵלֶּה בְנֵי צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה הוּא עֲנָה אֲשֶׁר מָצָא אֶת הַיֵּמִם בַּמִּדְבָּר בִּרְעֹתוֹ אֶת הַחֲמֹרִים לְצִבְעוֹן אָבִיו: בראשית לו כד

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' ומנו שמואל. נ"ב עי' בסוף מסכת ב"מ: (ב) רשב"ם ד"ה הא כיצד כלומר כי היכי כצ"ל ותיבת ודאי נמחק: (ג) ד"ה נחלה וכו' אח"כ באחין דהיינו אחי אבי אבי האב וכו' אחות אבי אבי אביו וכו' בני נמואל יורשין אותו ואם אין לו אחים או בני אחים או בנות אחים נותנים לאחותו או לבני אחותו שהיא בת נמואל ואם אין אח או אחות ונתתם את נחלתו לאחי אביו וכו' לאליאב אבי אביו של מת (או לאחי אליאב וכו' ולחצרון וכרמי) תא"מ ונ"ב ס"א והיא עיקר ואם אין אליאב נותנין לבניו של אליאב דהיינו אחי אביו של מת מת אליאב בלא בנים ובני בנים חוזרים אצל פלוא ואם מת נותנים **לראובן ואם אין ראובן** נותנים לחנוך חצרון וכרמי כו': (ד) בא"ד דרמי בר חמא וכן הלכה הפ"ב: (ה) ד"ה אלא לצבעון בא וכו' א"כ לא לכתביה גבי צבעון. נ"ב כלומר אמאי כתביה לענה עמו תחלה והרי שניהם היו בניו של צבעון וכך מפורש בתוס' פרק מקום שנהגו דף נד: (ו) תוס' ד"ה מלמד וכו' ונראה לר"ת. נ"ב כונתו דריב"ז השיב לצדוקי גם מתחלה על פי האמת דענה אשה היתה לפעמת מיפרך ק"ו שלהם והצדוקי לא הבין וסבר דענה זכר היה כפשוטו של מקרא ולכן א"ל רבי בכך אתה פוטרני גם אנחנו מודים דבן הבן [יורש זקנו וריב"ז השיב לו] האמת ואמר לו לא תהא תורה שלימה כו' כלומר לא היתה תשובתי שיחה בטילה כמו שהבנת [אלא אין] השכלתך דענה אשה היתה בת בנו של שעיר דהיינו בת ענה בת צבעון ויורשת עם יושבי הארץ והשתא מיפרך ק"ו שלהם דהא לבת בנו כו' ח"ש ר"ת ומכאן סותר לבסוף ק"ו שלהן דזה היה כדעתו כשהשיב לו מתחלה ולפי פי' זה לא יהיה פי' לא תהא תורה שלימה כו' איני צריך לפתוחך בקש כמו שפרש"י דלא דחה אותו בקש כל עיקר ולא לאו פר"ת הייתי מפרש על פי דרכי (דלא מיפרך) ק"ו שלהם וה"ל דענה אשה היתה אלא לאחר שהצדוקי א"ל רבי בכך אתה פוטרני

(אבל מתחלה היה סבור] דענה זכר היה וקרא דבת ענה בת צבעון אינה ראיה די"ל לפרש דענה בא [על אמו אלא לאחר שא"ל בכך אתה פוטרני] אז השיב לו ריב"ז לא תהא תורה שלימה כו' פי' איני צריך לפתוחך בקש: (ז) בא"ד דכתיב ובני צבעון וכו' שבא צבעון על אמו. נ"ב פי' אשת שעיר: (ח) בא"ד חשיב ליה בבני שעיר הכי נמי בא ענה על אמו. נ"ב פי' אשת צבעון שהיא אשת אביו ואמו לאו דוקא: